

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Bedenckingen Voor Mynheer Daniel Van Hengel Predikant
der genoemde Ghereformeerde tot Uytrecht hem
toe-ghesonden Van Pater Cornelius Hazart Priester der
Societeyt Iesu**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1676

Bedenckinge Over Den Vierden Artykel. Handelende van de Misse.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71562](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71562)

klaringhe van Augustinus die dese plaetse heel contrarie verstaet.

Hier op seght ghy: Wy en houden onse argumenten daer mede niet voldaen.

Ick en kan niet bedencken van wat argumenten dat ghy hier spreekt: Want ghy en hebt niet een argument ghemaect op dese plaetse Joannis, dan alleenlijck gheseyt dat moet soo sijn / of dat is soo. Overfulcx heb ick van u bewijfen vereycht / ende noch te ghenwoozdelijck doe. Coont ons dat de verklaringhe van Augustinus niet en bestaet / ende soo ghy meynt dat neen / stelt ons een beter hoor / niet met enckelijck te segghen dat moet soo verstaen worden / maer met dit te betoonen upt andere schryfturen.

BEDENCKINGHE

OVER DEN

VIERDEN ARTYKEL.

Handelende van de Misse.

TEn eersten / op 't ghene ghy seght dat Christus hem selven maer eens en heeft opgheoffert *Hebr. 7, 27, &c.* om te toonen dat onse Misse strijdt teghen schryfture; heb ick *pag. 57.* met ulven Bybel gheantwoort dat die schryftuer-plaetsen / die ghy ons voorstelt / alleenlijck spreken van de bloedighe offerhande die Christus heeft gheoffert aen 't kruys.

Dit bekent ghy *pag. 44.* maer ghy seght dat ghy noyt van een andere offerhande Christi, die onbloedig is / in de schryfture ghelesen en hebt. Laet P. Hazart ons dit aenwijsen.

Dit is wederom eene wonderlijcke maniere van disputeren: Ick en moet niet betoonen dat 'er een ander offerhande is: Maer gy moet dese ulve consequentie goet maken: Paulus *Hebr. 7, 27, &c.* seght dat Christus
maer

maer eens sijn selven gheoffert heeft aen het kint:
Ergo men mach die offerhande niet dickwils herhalen
op eene andere maniere; die consequentie loochenen
by: probeertie dan.

Ten tweeden / op 't ghene ghy seydte dat Christus nu
verheerlijckt sijnde niet meer en kan lijden noch sterven, noch
bloet vergieten, dienvolghens niet meer gheoffert kan wor-
den: Heb ick gheantwoort dat dit soo is: maer dat hier
niet die slot-reden volghet / dat hy niet meer gheoffert kan
worden, dat heb ick gheloochent / ende u doen goet
maken: Want ghelijck ick daer by ghevoeght hebbe/
tot alle sacrificien en wort gheene bloet-stortinghe ver-
pocht *Levit. 2.*

Hier op antwoort gy nu *Pag. 44.* ende bekent dat tot
spijs offeren en dranck offeren, de welke gheschiedden met
dinghen die gheen leven en hadden, ende waer van *Levit. 2.*
wort ghehandelt, gheene bloet stortinghe vereyscht wiert,
maer wel tot slacht offeren, ende van dingen die leven ontfan-
gen hadden gelijk Paulus seght *Hebr. 9. 22.* Waer op ghy al-
dus argumentert: Maer Christi verheerlijckt lichaem en
is nu gheene destructie of doodinghe subject, ergo Christi
verheerlijckt lichaem en kan nu niet worden ghe-
offert.

Ick replicere 1. op 't ghene Paulus seght *Hebraor. 9.*
Dat alle dinghen worden by-kans door bloet ghereyniche
nae de Wet, ende sonder bloetstortinghe en geschiet geene ver-
gevinge: Hier spreekt Paulus seght ick / van de Wet Moy-
sis alleen: Ergo dit moet oock soo gheschieden inde Wet
Christi, te weten / dat men gheene offerhande en kan
doen sonder bloet-stortinghe: Dit en volghet wedes-
om niet op dese schrijver-paerle.

Mijne tweede replike op uw' argument sal ick
dadelijck stellen als ick sal handelen van 't *Wiersterdom*
Melchisedechs: Laet ons daer-en tusschen hoozen was
ghy noch voozder seght.

Christus, seght ghy / en heeft het minste woort niet belast
van sich te offeren &c. Ick hebbe gheantwoort: Hoe
weet ghy dat Christus, segghende: Doet dat, hier
vooz niet en verstonde / offert dat? Want / ghelijck ick
soone

toone Pag. 59. uyt de schryftuere / DOEN is in 't Hebreusch te segghen / OFFEREN, desghelijckx oock in het Latijn, FACERE.

Hier teghen seght ghy Pag. 45. 1. Dat dit woordeken DOEN, somtijds soo veel als Offeren kan beteekenen, uyt de omstandicheyt ofte subjecte materie; te weten, daer van offerhanden ghesproken wort; Maer dat men hier uyt niet beslyuten en kan dat het oock die beteekenisse moet hebben daer men van gheene offerhande, maer van een Sacrament spreekt.

Is dit niet mederom petitio principii, ofte onse questie self tot een bewijs nemen/ soo en weet ick niet wat dat het is: Is onse questie hier niet of Christus in 't leste Abontmael belast heeft hem te offeren? ick wille toonen dat jae / om dat hy seyde tot syne discipelen Doet dat, ende ick toone uyt de schryftuere / dat DOEN is te segghen offeren, ende nu komt ghy hier segghen Christus en spreekt in 't leste Abontmael van geene offerhande: Siet gy niet dat dit onse questie is? ofte wel/ indien ghy alleen in 't generael hebt willen segghen/ dat men hier van gheene offerhande en spreekt; yder een/ die maer ooghen en heeft/ kan contrarie sien uyt onse schryften/ te weten/ dat wy hier niet anders en disputeren als van d'offerhande: Hoe ghy t'dan maecht of te niet/ ghy moet bekennen/ dat ghy de questie self tot een bewijs neemt/ dienvolghens mijn argument niet en beantwoort.

Maer ghy seght. 2. dat het woordeken DOEN seer bequaem in eene generale beteekenisse kan overgheset worden / Bereyden, ghelijck ulme oversetters doen.

Ich hebbe ghetoont uyt het Hebreusch woordeken/ dat niet: Doch/ laet het ons soo nemen / dat het 3. Reg. 18. 23. beteekent Bereyden, ghelijck den text van uwen Bybel heeft/ soo ghebruyck ick dan uw' eygen argument teghen u / ende segghe/ dat woordeken Bereyden moet verstaen worden volghens d'omstandicheyt ofte subjecte materie: maer op 3. Reg. 18. 23. wort ghesproken van offerhande / Ergo Christus dat woordeken ghebruyckende in 't leste aboutmael / sprach van eene offerhande.

Ghy

Hy seght 3. Christus soude voorwaer seer magher en
loncker van de vermaerde offerhande der Misse hebben ghe-
sproken, indien dit moet ghehaelt worden uyt dat eene gene-
rale woort, Doet dat.

Ick antwoorde dat hy met dit woordcken klaerder
soude ghesproken hebben van offerhande te doen / dan
hy door dese woorden / dit is mijn lichaem, volgheng
mits gheboelen / soude verstaen hebben een teecken ofte
figure des lichaems: Want noyt en heeft Evangelist noch
Apostel / noch de heele schryftuere / sprekende van 't
lichaem Christi in 't Abontmael / ergens gheseyt dat het
een teecken ofte figure des lichaems is, daer wy ter con-
trarien bevinden dat de schryftuere door het woorde-
ken DOEN, verstaet OFFEREN, ende FACERE in het
Latyn, soo dit Hieronymus oerset / eyghentlijck / ende op
de beste Latynsche maniere / te segghen is / sacrificie doen.

Dit heb ick boozders bebesticht met *Hebr. 5. 6* daer
Paulus seght dat Christus een Priester is nae de ordeninge van
Melchisedech: Maer soo een Priester en kost hy niet
wesen / ten zy dat hy sijn selven offerde in 't leste A-
bontmael onder de gedaente van broode ende wijn.

Dese twee stellinghe ontkent gy als ongesondeert?
Ick probeer se / en toone dat se wel gesondeert is. 1.
Ick segge Paulus *Heb. 7. 11.* dat Christus, nu niet meer en moet
ten Priester ghenoecht worden nae de ordeninge van
Aaron: Maerom dat? ander sijn seght Paulus *Cap. 9. v. 26.*
soude hy dickwils moeten lijden en bloet-storten, ghelijck Aa-
ron oock dickwils bloedighe sacrificien offerde. Doch /
al so Christus nu niet meer en kan lijden noch bloedt-
storten / so en kan hy niet meer ghenoecht worden een
Priester nae de ordeninghe van Aaron: Hier uyt besluyt
dan Paulus *Cap. 7. v. 11.* dat 'er een ander Priester moest
opstaen / de welke soude sijn nae de ordeninghe van
Melchisedech, ende toen herhaelt hy tot dymael toe / te
weten / *Cap. 5. v. 6. 10.* ende *cap. 11. v. 77* dat Christus dien
Priester is nae de ordeninghe van Melchisedech, ende op dat
niemand en sou twyffelen of Melchisedech een waerach-
telij Priester was / soo segt Paulus *cap. v. 1* uytzuckelijck
dat hy een Priester was vanden alderhoochsten Godt.

Hier

Hier op maect ick dit argument: Gheen Priester en kan zijn sonder sacrificie / want dit zijn correlativa: Maer Melchisedech is een Priester gheweest: Ergo Melchisedech en is niet gheweest sonder sacrificie.

En is de questie welck dit sacrificie gheweest zy: Dit staet Gen. 14 daer gheseyt wordt: Melchisedech Coninck van Salem heeft voort gebracht broodt ende wijn, want hy was Priester vanden alderhooghsten Godt. Dit woordt Ken voortgebracht hebben de oudste Latijnsche ende Grieksche Vaders / verstaen booz Offeren. 1. Cyprianus Ep. ad Cecil. Melchisedech, seyt hy / heeft broodt gheoffert en wijn. 2. Hieronymus Epist. ad Marcel. Melchisedech heeft broodt en wijn gheoffert, zijnde van toen af, eene figure van Christus. 3. Augustinus lib. 16. de Civit. Cap. 22 daer hy van 't sacrificie van Melchisedech handelt / seght: Daer is eerst verschenen het sacrificie 't welck nu van de Christenen wordt gheoffert aen Godt. 4. Eucherius Lugdun. lib. 2. Cap. 18. in Genes. seght: Melchisedech Priester des aler hooghsten Godts heeft broodt ende wijn tot sacrificie gheoffert. 5. Eusebius Casareensis lib. 5. demonstrat. Euang. cap. 3. Men beviert niet, seyt hy / dat Melchisedech eenigh ander sacrificie gedaen heeft als van broodt ende wijn.

Dese **H. Vaders** heb ick hier willen voorszellen / om dat het redelijcker is te volghen de verklaringhe van dese **H. mannen** / als by exempel / van Calvijn, ofte de oversetters van Dordrecht.

Nochtans ist dat ghy met dese Vaders niet te vreden en zijt / hoozt dan wat de oude Joodsche Rabbinen hier van gheseyt hebben; die kosten immers de saekte beter verstaen als nye oversetters / ofte Calvijn; ofte ghy selve.

1. Rabbi Moyse Hadassan in cap. 14. Genes. verstaet booz voortbrenghen, offeren wijn ende broodt.

2. R. Semuel filius Nahman, seght: Melchisedech offerde aen Godt sacrificie van broodt ende wijn, ende voeght er by: Ghelijck op de selve plaetse gheseyt wordt, hy was een Priester des alderhooghsten Godts. Toen vraeght hy: Wie is desen Melchisedech? antwoydt: Dit is den rechtveerdighen ende saligmaker, den Coningh Messias: Wat leert hy dat men moet seggen, als by seght: Hy heeft opgeoffert broodt ende wijn &c.

3. **R.** Pinhas filius Jahir seght: Ten tijde vanden Messias sullen alle sacrificien op-houden, ende het sacrificie van broot ende wijn en sal noyt ophouden, ghelijck'er gheseyt wordt Gen. 14: Melchisedech Coninck van Salem heeft uytgenomen broot ende wijn, dat is, den Coninck Messias sal het sacrificie van broot ende wijn af-scheyden van alle de andere sacrificien.

4. **R.** Johai seght mede / dat alle sacrificien ten tijde vanden Messias sullen ophouden, maer noyt het sacrificie van broodt ende wijn.

Mer wie hout ghy het nu? ofte met dese oude Joodsche Rabbijnen / die dooz voort-brenghen, verstaen hebben dat Melchisedech broot ende wijn heeft geoffert? ofte met uwe oversetters die op Genes. 14. Num. 19 contrarie segghen / om dat het Hebreusch woordeken, voort-brenghen, soo als sy segghen / neyghens in de H. Schriftuere ghebruyckt wort voor offeren? Wie verstont de Hebreuschsche tale beter? die oude Rabbijnen / waer van St. Johai vele jaeren dooz de tijden Christi gheleest heeft / ofte wel uwe oversetters?

Is saeken dat ghy t met geene van beyde en hout / ende seght dat de schryftuere haer selven op-wijst: Egh toone contrarie. 1. Het Hebreusch woordeken Horis, 't welck in uwen Bijbel overghesedt is / heeft voort ghebracht, gh'bruyckt de schryftuere oock in de sacrificien / siet Iud. 6. v. 18. daer sult ghy vinden מנחת חורין Horseti mincha, daer ghehandelt wort van een sacrificie te doen ghelijck Arias Montanus in uwe oversettinghe / op dese plaetse bemerckt / want dooz het woordeken Mincha, verstaet hy sacrificie: Er go als de schryftuere van Melchisedech spreect / ende dit woordeken Horis ghebruyckt / hy heeft vorditgebracht, mer dooz kan verstaen worden / hy heeft geoffert, ghebruyckt het oock de doozseyde Joodsche Rabbijnen verstaen hebben / kan het anders verstaen worden als ghy seght / soo en wijst dan de schryftuere haer selven niet op / dat Melchisedech gheen broodt en wijn gheoffert en niet tot sacrificie.

Ten anderen contrarie blyckt upt dese woorden te ber op volghen: Want hy was Priester des alderhodghen Gods: Dit woordeken Want, ghebruyckt men om

om reden te gheben van 't gheue te hozen gheseyt is :
De schryftuere hadde te hozen gesept dat Melchisedech
broodt ende wijn boozt ghebracht hadde / als sy daer
daer daerelijck hy boeght : Want hy was Priester , sy
gheeft reden waerom dat hy broodt ende wijn boozt
bracht / te weten / om sacrifice te doen : Want hy was
Priester , welckers eyghen ampt is sacrifice te
doen.

Dit heeft mede Rabbi Semuel , ende met hem R.
Moyses Hadasan , die hier in de boestappen van Semuel
volght / soo verstaen / als hy seght : Melchisedech heeft
broodt ende wijn gheoffert , ende hy was Priester des alder-
hooghten Godts.

En doet'er niet toe / dat hy in de plaetse van het
woordteken WANT , hier stelt het woordteken ENDE ,
ghelijck't oock staet in vmen Bijbel : Want ve of van
in 't Hebreusch , ofte ENDE , is in de schryftuere dieck wils
te segghen Want ofte Om dat . Siet Psalm 49 . v . 5 . Wiens
oock de zee is , ENDE hy heeftse ghemaect soo staet'er in
't Hebreusch , soo heeft het oock Arias Montanus oer-
gheseyt ; ENDE is hier te segghen WANT , ghelijck die
vmen eyghen Bijbel verstaen heeft : siet boven dien /
Isaia 64 . v . 5 : Ghy zijt vergramt , ENDE wy hebben teghen
u ghesondicht , ENDE is daer te segghen OM DAT . Ergo
wederom de schryftuere als sy seght ENDE Melchisedech
was Priester ; en wijst haet selven niet upt dat Melchise-
dech hier gheen sacrifice van broodt ende wijn ghe-
offert en heeft .

Ich hebbe dan / ende upt de verklaeringhe vande
H. Daders / ende vande oude Ioodsche Rabbinen /
lae upt de schryftuere selve / betwisen dat Melchisedech
een sacrifice van broodt ende wijn offerde aen Godt :
Wy sullen hier op uwe wederlegginghe verwachten .
Wt doclertijdt gae ick boozt in mijne bewijzen upt
Paulo .

Desen Apostel seght / Heb 7 . v . 12 . daer het priesterdom
wort verandert , gheschiedt oock nootsakelijck veranderinge
van Wet : Maer daer het priesterdom verandert /
daer moet oock eenen anderen Priester zyn / Ergo
als de oude Wet van Christo in de nentwe verandert
wilt /

niet / daer moest eenen anderen Priester sijn : Dit
 sient ons Paulus self toe als hy v. 11. seght dat'er een
 ander Priester moest opstaen / vervolghens oock een
 ander ofte nieuw sacrificie : Want ghelijck ick ghe-
 segt hebbe / ende klaerlijck blijckt / dien anderen
 Priester / waer dooz Paulus v. 15, 17. Christum verstaet/
 moest sijn nae de ordeninghe, ende ghelijckenisse van Mel-
 chisedech: Ergo Christus moest een sacrificie doen nae de
 ordeninghe ende ghelijckenisse van Melchisedech: Dit en
 kan niet verstaen worden van het bloedigh sacrificie
 des kruys: Want 1. Paulus seght dat Christus nu niet
 meer een Priester moet ghenoemt worden nae de or-
 deninghe van Aaron, die bloedighe sacrificien offerde.
 2. Melchisedech en heeft noyt bloedighe sacrificien ghe-
 offert / ergo een Priester nae de ordeninghe van Mel-
 chisedech moest een ander soorte van sacrificie offeren:
 Melchisedech, ghelijck nu bewesen is / hadde een sacrifi-
 cie van broodt ende wijn gheofferet: Ergo.

Ghy sult mi segghen: Hier upt sou volghen dat
 ons sacrificie bestaet in enckel broodt ende wijn.

Ick antwoorde dat dit niet en volghet. 1. Om dat
 op uwen Bybel Hebr. 8. v. 2. Num 6. bekenet dat Melchi-
 sedech eene figure ende voorbeeld Christi was 2 Om dat
 Paulus seght 1. Cor. 11. 11. dat alles in de oude niet ghe-
 schiede tot eene figure van het toekomende 3. Om dat
 hy seght dat Christus een Priester is niet alleen nae de or-
 deninghe van Melchisedech, maer oock nae de ghelijckenisse.

Hier upt ontsaet nu dit argument: Dit saken dat
 Melchisedech, ghelijck uwen Bybel bekenet eene figure
 ende voorbeeld van Christus gheweest is / dit moet hy
 naemelijck gheweest sijn aengaende sijn Priesterdom/
 dienvolghens sijn sacrificie.

Dit blijckt upt Paulo: Want naer dat hy Cap. 7, v. 11.
 hadde gheseyt dat Christus een Priester is nae de orde-
 ninghe van Melchisedech, soo seght hy v. 15. dat hy is
 een Priester nae de ghelijckenisse van Melchisedech: Maer
 het ghene dat de ghelijckenisse van eenighe saken is / en
 de saeck selve in substantie niet: Ergo als Paulus
 seght dat Christus een Priester is niet alleen nae de orde-
 ninghe van Melchisedech, maer oock nae de ghelijckenisse,
 hier mede

hiermede toont Paulus dat Christus niet alleen een op-
recht ende waerachtigh Priester is ghelyck Melchise-
dech was/dien volgens dat hy een oprecht ende waer-
achtigh sacrificie moest doen / ghelyck Melchisedech
hadde ghedaen: Maer Paulus toont oock / dat het
Priesterdom / ende verbolghens 't sacrificie Christi het
selve niet en moest sijn in sijn wesen ofte substantie
met het Priesterdom ende sacrificie van Melchisedech,
maer nae de ghelijckenisse ofte voorbeeld ende figure: Er-
go 't en volghet niet dat daerom het sacrificie Christi
moest bestaan in enckel broodt ende wijn / ghelyck
dat van Melchisedech: andersins sond'et in substantie
het selve sijn / ende niet nae ghelijckenisse.

Dit bevestighe ick wederom met de woorden van
Paulus: 't is seker dat den Apostel *Hebr. 5. 4.* ende *8. 5.*
ende *9. 9.* den hoogh-priester Aaron stelt tot een voor-
beeld van Christus, ende de bloedighe sacrificien die
Aaron dede / tot eene schaduwte ofte signere / ende af-
beeldinghe van 't bloedighe sacrificie dat Christus dede
aen het kruys: Maer ghelyck uyt die afbeeldinghe niet
en volghet dat Christus dat selve sacrificie in substantie
moest doen / die Aaron ghedaen hadde / maer wel dat
hy een sacrificie moest doen dat eenighe ghelijckenis-
se hadde met die van Aaron, te weten / met uytstoz-
ten van bloedt / doch / niet van beesten / maer van sijn
eyghen lichaem; alsoo en volghet het oock niet dat hy
als Priester nae de ordeninghe van Melchisedech, het sel-
ve sacrificie in substantie moest doen dat Melchisedech
hadde ghedaen / te weten / van enckel broodt ende
wijn / maer nae ghelijckenisse, te weten / van sijn lic-
haem en bloedt onder de ghedaenten van broodt ende
de wijn.

Du vzaegh ick of Christus opt eenigh sacrificie ghe-
daen heeft volgens de ordeninghe van Melchisedech? seght
ghy dat neen? soo heeft hy dan alleen den ydelen naem
van Priester nae de ordeninghe van Melchisedech ghe-
boert sonder de daer te hebben: Want het Priesterschap
en kan niet bestaan sonder sacrificie. Dit bliect klaer
uyt Paulus *Hebr. 8. 3.* daer hy seght dat yegelyck hoogh-
Priester ghestelt wort om offerhanden te doen / waer
uyt

op-
 nie-
 der-
 dech
 het
 het
 tie
 ch,
 Er-
 niti
 jck
 tie
 an
 8. 5.
 002
 die
 af-
 de
 niet
 nie
 dat
 nis-
 02-
 sijn
 by
 sel-
 ech
 de
 lic-
 en
 he-
 11
 em
 he-
 ap
 aer
 th-
 aer
 yte

wt hy besuyt / dat Christus doech nootsackelijck pers
 noot hebben dat hy sou offeren: Maer / ghelijck Pau-
 lus hi sprceekt van het Priesterschap der oude Wet
 waende in bloedige sacrificien van beesten/ende daer
 wt besuyt / dat Christus een bloedigh sacrifice van sijn
 lichaem moest doen / soo als hy dit verklart *Hebr 9.*
12. alsoo seght den selven Apostel met klare woor-
 den dat Christus een Priester is nae de ordeninghe van Mel-
 chisedech, volghet dan wt de voorgaende redenughe
 van Paulus, dat hy nootsackelijck pers moet ghehadt
 hebben / 't welck hy nae dese ordeninghe sou offeren/
 so moet hy / dan nae dese ordeninghe, altemet een sa-
 crifice ghedaen hebben.

Andien ghy my bekennt dat hy nae dese ordeninghe,
 niet'er daer een sacrifice ghedaen heeft: soo argumen-
 tich aldus: Dit sacrifice en kost gheen ander sijn
 nae de ghelijckenisse van 't Priesterschap ende sacrifice
 Melchisedechs als het sacrifice van sijn lichaem ende
 daer onder de ghedaente van broodt ende wijn: Er-
 go soo een sacrifice heeft Christus ghedaen in 't leste a-
 bontmael / ofte soo hy 't daer niet ghedaen en heeft/
 so en heeft noyt een sacrifice ghedaen nae de ordenin-
 ghe ende gelijckenisse van Melchisedech Ergo soo heeft
 Paulus niet wel gheseyt dat hy is een Priester nae de or-
 deninghe ende ghelijckenisse van Melchisedech?

Hier teghen seght ghy pag 46. Den Apostel stelt de
 ghelijckenisse oft over een-komste/oft het ghesfigureer-
 de tusschen Melchisedech ende Christus, daer wt trecken-
 de de heerlijkheydt van Christi Priesterschap in andere
 dinghen.

Maer ghy hebt ons vergheten te segghen / welke
 dese dinghen sijn in 't besondert / u te vreden houdende
 wt ons te senden tot *Hebr. 7.* Wel aen dan / laet ons
 sien / welke dese dinghen sijn / soo als sy aenghe-
 kent worden van uwe oversetters

1. Segghen sy: Hier in bestaet het ghesfigureerde of-
 gelijckenisse tusschen Christum ende Melchisedech, dat/
 ghelijck Melchisedech een Coninc der gherechtigheydt
 was / alsoo doech Christus ghenome
 wort.

Ich stemme dat toe: Maer Koninck en Priester sijn / sijn twee ampten heel verscheyden van malkanderen / soo en kan Christus dan / booz soo veel als hy een Koninck des byede ende gherechtighydt is / gheen Priester sijn nae de ordeninghe ende ghelijckenisse van Melchisedech: Maer Paulus seght uytzuckelijck dat hy soo een Priester is / soo stelt hy dan / behalven die eerste ghelijckenisse / noch eene andere tusschen het Priesterschap van Melchisedech ende tusschen het Priesterschap Christi, verbolghens oock tusschen het sacrificie (want Priester en Sacrificie en konnen niet gescheyden worden) van Melchisedech, ende tusschen het sacrificie Christi nae de ordeninghe van Melchisedech.

Ergo dese eerste oppositie en kan hier niet gheliden teghen mijne boozgaende argumenten.

2. Segghen ulve oversetters dat Paulus Melchisedech boozstelt als eene signere Christi, om dat hy ghelijck als sonder beginsel en eynde was / alsoo de schriftuere nergens sijn vader / noch moeder / noch ghesachte aentekent / het welck in Christo verbult wordt: want nae de menschelijcke nature is hy sonder vader / ende nae de godlijcke / sonder moeder en sonder gheslacht.

Ich stemme dit mede al toe: Maer hier uyt en hebben wy noch niet hoe Christus een Priester is nae de ordeninghe van Melchisedech: Want sonder vader of moeder te sijn / ghelijck de schriftuere spreekt / raecht wel het ghesachte / maer wat gaet dat het Priesterschap aen? Want de schriftuere en heeft oock niet aenghetekent het ghesachte van Job noch van Elias, ende nochtans dese en waren gheene Priesters: Ergo het Priesterschap Christi nae de ordeninghe van Melchisedech, siet noch op wat anders als op het ghesachte van Melchisedech.

3. Stellen ulve oversetters hier in oock de ghelijckenisse / dat Melchisedech als Priester / Abraham heeft gezeghent / ende hy van hem thenden ontfanghen / alsoo heeft Christus het ghesachte van Abraham in alle ghebooghen ghezeghent &c.

Dat het soo is: Maer noch en hebben wy niet dat

dat Christus, ghelijck Paulus, seght / een Priester is nae de
 ordeninghe van Melchisedech: Want dit zeggheuen van
 Melchisedech, ende ontfanghen van thienden / was oock
 ghemeen aen het Priesterdom van Levi: Maer Paulus
 seght Hebr. 7, 11. dat Christus gheen Priester en is nae de
 ordeninghe van Levi: Ergo de ghelijckenisse tusschen
 het Priesterchap van Melchisedech ende van Christus,
 siet noch op wat anders als op het zeggheuen, ende
 ontfanghen van thienden: Want wy moeten pers heb-
 ben dat soo epgghen sy aen 't Priesterchap van Mel-
 chisedech, dat het niet ghemeen en sy aen 't Prie-
 sterdom van Levi, andersins soude Christus dles-aen-
 gaende soo wel een Priester ghenoemt moghen wor-
 den nae de ordeninghe van Levi, als nae de ordeninghe
 van Melchisedech, 't welck Paulus niet wilt toestaen.
 Ten anderen / al-hoe-wel dat het epgghents aen het
 ampt van een Priester / 't en is nochtans / noch 't en
 kan gheen sacrificie ghenoemt worden: Maer ghelijck
 wy ghesien hebben / Paulus beluoft dat een Priester
 noot-saekelijck pers moet hebben dat hy kan offeren /
 Ergo Paulus spreect van wat meer als van zegenen,
 wanneer hy seght dat Christus een Priester is nae de
 ordeninghe van Melchisedech.

4. Sont ghy konnen segghen dat de ghelijckenis-
 se tusschen Melchisedech / ende Christum hter in oock be-
 staet / dat Melchisedech, aengaende sijn Priesterdom /
 aen niemant ghesuccedeert is / ende oock niemant aen
 hem / alsoo en heeft Christus in sijn Priesterdom gheene
 boozsaten ghehad.

Ick sal dese ghelijckenisse oock gherne antweerden:
 Maer hter upt en hebben wy noch niet / wacrom dat
 Christus een Priester is / besonderlijck nae de ordeninghe
 van Melchisedech: Want Abel was een Priester in de
 Wer vande natuere / ende nochtans en heeft hy noch
 boozsaten / noch naesaten ghehad in sijn Priesterdom:
 Wacrom nochtans en mach men niet segghen dat
 Christus een Priester is nae de ordeninghe van Abel: Soo
 moet'er dan / segghe ick noch eens / noch eenige andere
 epgghenschap ende besonderheit sijn / wacrom dat Chri-
 stus een Priester is / precise nae de ordeninghe van Mel-
 chisedech.

4

5. Sont

5. Sout ghy kunnen segghen dat hy nae dese ordeninghe een Priester was / om dat hy sacrificie gedaen heeft van ghebeden / en danck-segginghen / ende noch mer'er daer booz ons bidt in den Hemel.

Dit en is oock niet ghenoech : Want behalven dat de ghebeden en danckseggingen aen alle Priesters gemeen zijn / ober sulcx hier uyt niet besloten kan worden dat Christus een Priester was besonderlyck nae de ordeninghe van Melchisedech, soo ist dat Paulus niet en kan spreken van gebeden of danck-segginghen te offeren : Want / volgens sijn segghen / in de plaetse van de Joodsche sacrificien moest'er in de nieuwe wet een sacrificie tughesteld worden / heel verschillende van alle de Joodsche : Want / seght hy / daer het Priesterschap verandert wort, wort nootsakelijck de wet oock verandert, tot dien opnde moest'er een ander Priester opstaen nae de ordeninghe van Melchisedech : Waer. De Joden hadden haere sacrificien van danck-segginghen ende ghebeden : Ergo Paulus en spreekt hier van soodanighe sacrificien niet / ander sijn en sonde het Priesterschap / ende Joodsche sacrificien niet de nieuwe wet niet verandert zijn. Opndelijck en kan hy hier niet spreken van het bloedigh sacrificie des kruys / want dit en was gheen sacrificie nae de ordeninghe van Melchisedech.

Ten lesten seght ghy Pag. 46 Den Apostel en spreekt in dat Capittel *Hebr. 7.* niet een woort van dat Christus broodt ende wijn gheoffert sou hebben.

Wat besluyt ghy daer uyt ? dat Paulus hier niet en spreekt van 't sacrificie van Melchisedech, ofte dat Christus dat niet en sonde gedaen hebben / Ich loochene die consequentie. Het staet u toe die te bewijzen / ghelijck ich nu in 't danck ende breedt mijne tweede voorstellinghe hebbe bewesen / die ghy boven als ongefondeert, hebt ontken. Hier mede schryve ick van dit stuck / ende komme tot uwe andere bewijzen tegen de *Masse.*

1. Op het ghene ghy seyd : Indien het avontmael eene offerhande is, oft het moet een vervullinghe van d'offerhande aen 't Kruys zijn, ofte eene herhalinghe, heb ick guraant-woort : Neemt dat het eene herhalinghe zy. Hier teghen
hadt

dat ghy gheseyt: Die herhalinghe is onnoodigh, om dat Christus met eene offerhande in eeuwigheyt heeft volmaect de ghene die geheylight worden. *Heb 10. 14.* Hier op heb ick ghebraght: Indiense allegaer soo volmaect ende soo heyligh zijn, waer toe dient de herhalinghe vanden doop Christi, en van sijn avontmael?

Aengaende den Doop, seght ghy / die en wordt by de Geresozmeerde niet herhaelt aen de ghene die eens ghedoopt zijn.

Dat en is de bzaeghe niet: Want ghy wist wel dat dit by ons oock niet en geschiet / soo kost U E. dan wel weten dat ick sprack van de herhalinge des doops die om elck kiint in 't besonder gegeven wort: Want ofte die sijn heyligh ende volmaccht / ofte niet: soo ja: waer toe dient dan den Doop? 'oo neen? soo en zynse dan allegaer soo volmaccht ende heyligh niet / of sy konnen noch heyligher worden: waerom en kan men dit van de offerhande der Wisse niet segghen?

Wat de herhalinge van 't Avontmael aengaet / seght ghy Pag. 47 heeft Paulus te kennen gegeven *1. Cor. 11. 26* als hy seght: Soo dickwils als ghy dit broot sult eten Sec. ende die herhalinghe is noodigh tot versterckinge des geloofs, ende vertroostinghe der gheloovighen.

De gelijcx seght ick / heeft Christus aen sijnne discipelen geseyt dat sy het selbe soude doen het gene hy in 't leste avontmael hadde gedaen: Doch / dit en is hier wederom de questie niet / maer de questie is / of dit uw' argument wel bestaet: Sy zijn allegaer door eene offerhande volmaect, ende de herhalinghe vande offerhande aen het kruys is onnoodigh: Ick segge dat het niet en bestaet / om dat hier nyt soude volghen dat oock den Doop nu onnoodigh is: Want waer toe kan hy dienen als se allegaer volmaccht en heyligh zyn? ofte ist saken / gelijck ghy seght / dat het avontmael noodigh is tot versterckinge des geloofs, soo en zyn se dan allegaer soo volmaccht niet / of sy konnen noch meer versterckt worden in het geloof: Ten volghet dan niet de herhalinge van d' offerhande Christi is onnoodigh om dat se allegaer volmaccht zyn. Maer ghy seght: Christus heeft, door sijnne eene offerhande sijnne in eeuwigheyt volmaect, soo veel aengaet de perfectie

fectie ende volcomentheyt sijnder offerhande, ende de satisfactie ende verdienste daer door, voor de sijne te weghe gebracht, soo dat'er nu geen offerhande meer van doen is noch van noode, als die offerhande door hem aen den kruyce volbracht.

Hebt ghy niet ghelesen wat den H. Joannes seght in **Sijnen eersten brieue** *Cap. I. v. 7*? Het bloede Iesu Christi, seyt hy/suyvert ons van alle sonde: **Dat is/seght uwen Bijbel** Num. 30: Christus den Sone Godts heeft ons door sijn bloedigh sterven en lijden, met Godt versoent ende vereenicht. **Dit is't dat gy wilt seggen/ ist niet waer** D. Daniel? hoor nu wat Ioannes noch boozder seght in 't volgende Vers: Indien wy segghen, seyt hy / dat wy geene sonde en hebben, wy verleyden ons selven, ende de waerheyt en is in ons niet. **Hoe sal ick dit verstaen?** eerst seght hy dat wy door het sterben ende Lijden Christi van alle sonde gherepnyght sijn / dies niet tegheustaende seght hy terstont daer naer / dat wy noch sonde hebben / soo en sijn wy dan soo heyligh nochte volmaecht niet / of wy konnen noch gesuyvert ende gerepnyght worden van sonden: **maer seght hy v. 9.** Godt is ghetrouw dat hy ons de sonden verghewe, ofte gelijck de glossen van uwen Bijbel seght / dat hy de smetten der sonden wegh-neme: **Maer door?** door de weder gheboorte, seght de selve glossen: **Du bzaegh ick waerom oock niet door de offerhande der Misse?** Indien ghy seght om dat hier van geen gewach en wort gemaecht in de schryftueren: **Siet gy niet dat dit weder om petitio principij is?** of meynt ghy misschien dat alle uwe argumenten tegen de misse/alle berstant soo overtuppen dat'er niet meer oer te disputeren en valt?

Ammeris dit uw' argument en bestaet niet. De offerhande des Kruys is volkomen ende perfect, ergo daer en is gheene andere offerhande van noode, als die van het Kruys.

Ich loochene die consequente: Want andersins soude dese storreden oock goet sijn: **De offerhande des kruys is volkomen ende perfect / ergo noch de wedergeboorte, noch de belijdenisse der sonden/ die Ioannes v. 9 supra bereyscht tot vergiffenisse / noch het Woordt Godts/ noch het gebedt/ noch andere middelen door de welke ons de brychten des kruys geapliceert worden / en sijn niet van noode:** Dese consequente en deught

inght niet / ergo oock niet de utwe.

Indien gy wederom seght; van dese middelen wort
 geprooken in de schriftuere / ende niet van eenighe an-
 dere offerhande : Ick segghe noch eens dat dit in de
 kwestie is / want daer op loopen tegenwoordelijck al-
 le mijne argumenten en utwe antwoozden / ober sulcx
 die ist daer wy hier ober disputeren.

2. Op het ghene ghy seght : Indien de Misse eene offer-
 hande Iesu Christi waer, soo moest se wesen van een oneyndigh
 waerheut ofte waerdye, heb ick gheantwoozt dat dit van u
 moest gheprobeert worden.

Hier teghen seght ghy : Wy maeken sulcken argu-
 ment : De offerhande Iesu Christi is van eene oneyndighe
 waerderinghe : De Misse en is niet van eene oneyndighe waerde-
 ringhe, Ergo de Misse en is niet de offerhande Iesu Christi.

Ick en wille niet ondersoeken of desen Syllogismus in
 debita forma staet / ober sulcx of hy wel sluyt : Maer dit
 segge ick / dat ghy daer mede niet gheprobeert en hebt
 het ghene ghy moest proberen : Hadt ghy niet gheaf-
 firmmeert dat de misse van eene oneyndelijcke waerde-
 ringhe sou moeten zyn ? heb ick hier op niet gheant-
 woort : Ghy meynat dat de Misse (ghelijck ghy selve be-
 kent pag. 48) van eene oneyndelijcke waerderinghe sou moe-
 ten zyn, maer dat moest ick gheprobeert sien. Ende nu
 komt ghy teghen my argumenteren als of ick u toe-
 ghesaen hadde datse niet en is van eene oneyndelijc-
 he waerderinghe : Is dan dit al het selve by u / yet
 toe te staen / ende te segghen probeert het ? Dit moest
 van uw' argument zyn : De offerhande Iesu Christi is
 van eene oneyndelijcke waerderinghe : Maer de Misse is de
 offerhande Iesu Christi ; Ergo de Misse is van eene oneynde-
 lijcke waerderinghe : Als ghy my sult bekent hebben dat
 uw' eerste argument gheen bewijs en is van 't ghene
 ick versoecht hebbe / ende dat gy dit lesse sult aen-nemē
 booz' t utwe / dan sal ick u daer op antwoozden : Want
 dit en kan ick niet doen / ten zy dat ick hier ober eerst
 utwen sin were.

3. Op 't ghene ghy hadt gheseyt : De offerhande die
 niet voldoende ende verdienende is, die en kan oock niet
 voldoende wesen : Maer de Misse en is gheene yoldoe-
 nende

nende ende verdienende offerhande, volghens de bekentnisse Bellarmini lib. 2. de Missa cap 4. Ergo &c. heb ick gheantwoort: Hadt ghy de volghende woorden van Bellarminus daer hy ghevoeght / ghelyck de sacket verseyt / dan soude een peder gesien hebben dat uw' argument niet en deught.

Hier op gaet ghy de woorden van Bellarminus onghoort stellen / met de welke hy bekent dat de offerhande der Messe / voldoenende ende verdienende wort genoemt ten aensien vande sacket die vercreghen wort. Dan seght gy P. Hazart en handelt hier niet candidè, ofte oprecht / als hy seght: Maer de Messe, ghelyck Bellarminus seght, is eene voldoenende ende verdienende offerhande: Want dat en seght Bellarminus niet / jae ter contrarie seyt hy dat se eyghentlijk alleen is verwervende, maer als se versoenende of voldoenende ghenoeemt wort N. B. dat is te verstaen ten aensien vande sacket die vercreghen wort, dat is oneygentlijk.

Ick en sie niet waerom dat ghy hier verseyt mijnne oprechticheyt: Want leest mine woorden noch eens pag. 61. daer wyke ick soo. Maer de Messe / ghelyck Bellarminus seght / is eene voldoenende ende verdienende offerhande / om dat se verghiffnisse van schult ende van straffe VERKRYHT. Sijn dese leste woorden niet / die ghy wilde hebben? Stet daer sijn se: waer in heb ick my dan misgaen aengaende d'oprechticheyt?

2. Hadt ghy Bellarminus soo niet doen spreken: De Messe en is gheen voldoenende noch verdienende offerhande, als of hy dit absolutelijck loochende: daer ghy nu selve bekent dat hy leert / dat se eene voldoenende ende verdienende offerhande ghenoeemt wort ten aensien vande sacket die vercreghen wort: Waer in heb ick my nu te buyten ghegaen in de oprechticheyt als ick seyde dat uw' argument niet en docht / waert sacket dat der de volghende woorden van Bellarminus hy ghevoeght wierden ick segghe dat noch.

Maer nu formiert gy hier op dit argument pag. 50. Die offerhande die niet en is waerlijck en eyghentlijk verdienende, noch voldoenende, die en is oock waerlijck noch eyghentlijk niet versoenende,

Maer de offerhande der Messe, is volghens Bellarminus bekent

entnisse, niet eyghentlick noch waerlijck verdienende noch
voldoende

Ergo de offerhande der Misse en is niet waerlijck noch ey-
ghentlijck versorrende.

Ick an woorde 1. Concedo totum, volghens de be-
kentenisse van Bellarminus. Wat beslypt ghy hier npt?
Ergo de offerhande der Misse en is absolutelijck (ghe-
lyck ghy te bozen argumenteerde) niet verdienende/
noch voldoende: die consequente loochene ick nu/
volghens de bekentenisse van Bellarminus: Want die en
ghy niet absolutelijck (ghelijck ghy doet pag. 48.) dat
de Misse geene voldoende noch verdienende offerhande en is,
maer hy seght het cum restrictione, te weten / dat se niet
eyghentlijck voldoende ofte verdienende is / maer
al ten aensien vande sake die verkregen wort, soo is sy daer
volghens de bekentenisse van Bellarminus, op eene se-
kerre maniere verdienende ende voldoende. Nu laet
ich D. E. bedencken / of ick gheene meerdere reden en
hebbe om te seggen dat ghy niet candido noch oprecht
behandelt en hebt als ghy Bellarminus soo hebt doen
verkeken: De Misse en is gheene voldoende noch verdienende
offerhande, als of hy dit absolutelijck loochende.

4 Op het ghene dat ghy ghesepdt hadt / dat de Misse
maecken tot een Soen offer voor onse sonden, in effect ende
verklaringhe van saken, eene verloocheninghe is vande
maecte ende oneyndighe werderinghe vande offerhande
Christi aen't kruys, heb ick ghebraght: Hoe kan de Mis-
se soo eene verloocheninghe sijn / daer se niet anders en
is als eene gheduerighe ghedachtenisse van het kruys
Christi?

Hier op antwoort ghy dat wy willen dat de Misse
niet is als eene ghedachtenisse.

Wat heb ick u oock bekent / segghende pag. 61. dat wy
daer booz oock houden dat door de Misse ons toe ghe-
gheent worden de vruchten vande offerhande des kruys,
Maer wy loochenen / ghelijck ick daer oock ghesepdt
hebbe / dat wy daer mede injurie doen aen de offer-
hande des kruys / of de selve verloochenen / ander-
s souden oock de sacrificien van 't onde testament
vondantghe verloocheninghen ghewest sijn.

Ghy

Ghy antwoort: de sacrificien van 't oude testament waren figueren en schadutwen van het kruys Christi, ende die sijn van Christo verbult.

Dat is al waer: maect nu hier uyt uwe slot-reden. Ghy seght: Nu noch uytcrlijcke offerhande te willen stellen / sijn met den staet des nientwen testaments / ende met de plaetse Pauli *Hebr. 10. 18* Daer nu verghewinghe van sonden is, daer en is geene offerhande meer voor de sonde.

Wan heer / ghy sijn hier wederom gheraecte buyen spoor: want dit was mijn argument: De sacrificien van 't out testament / jaer self in de Wet bande nature / hadden haere kracht uyt de kracht van het kruys Christi, om de gheloovighen van 't oude testament ende de Wet bande nature te heylighen / ofte te verlossen van sonde: Datse de kracht hadden / in de Wet bande nature blijkt uyt *Job. 1.* daer gheseyt wort / dat Job dagelijcx byant-offeren offerde booz de sonden van sijne kinderen / ghelijck uwe ober setters op dese plaetse bekennen. Dit blijkt 2. uyt *Job 42.* daer Godt belast dat de vrienden van Job brandt-offeren souden offeren booz hare sonden. Dat nu de sacrificien bande gheschreben Wet oock dese kracht hadden / blijkt uyt *Levit. 4. 5, 6.* daer beschrepen sacrificien booz de sonde worden beschreben.

Doorders / dat se dese kracht hadden booz de offerhande die Christus moest doen aen het kruys / heb ick betwefen uyt *Apoc. 13.* daer Joannes seght dat Christus een lam is, 'welck van 't beginnel des werelts gheslacht is, 'welck uwe ober setters aldus verstaen: Al hoe-wel Christus inder daet niet en is geslachtet dan als hy voor ons aen het kruys heeft gheleden, soo ist nochtans de selve sijne doode ende offerhande van den beginne der werelt krachtigh gheweest is tot verlossinghe sijnder gheloovighen.

Hier uyt volghet nu dit argument: Waert saeken dat het sacrificie des kruys belette de ons sacrificie der Misse een Doen-offer te sijn booz de sonden / het sonde dit oock beledt hebben in de sacrificien bande Wet der nature / ende bande gheschreben Wet: Maer daerom en lietender in de Wet bande nature / ende geschreben Wet gheene sacrificien te sijn die Doen-offers waren

...n booz de sonden / om dat het sacrificie des kruys
...obanich een offer is / ende van onepndighe werde-
...nghe : Ergo daerom en laet oock onse Masse gheen
...oen-offer booz de sonden te sijn / of soo ghenoeemt te
...orden / ten aensien vande saeke die men verkright.

Maer ghy seght / een uysterlijke Sacrificie nu noch te
...ellen stellen , sryt met den staet des nieuwen testaments.

Diet ghy hier wederom niet dat wy daer ober dis-
...meren / ende dat die in de questie is . Maer ghy
...beert dat upt Heb. 10. 18, daer Paulus seght : Waer nu
...ghevenghe der sonden is , daer en is gheene offerhande
...er voor de sonde.

Ich antwoorde: waer soodantghe berghebinge van
...nden is dat de menschen geene sonden meer en heb-
...n / 't is waer datter gheene offerhande meer en is
...booz de sonden : Maer den Apostel Joannes , gelyck
...s boven ghetoot hebbe / niet reghenstaende dat het
...et Christi, dat hy aen't kruys heeft ghecrozt / ons rey-
...che van alle sonden , seght nochtans dat wy noch sonden
...bben : Ergo daer is nu oock eene offerhande van
...en booz de sonden / ghelyck'er was in de Wet der
...ature ende gheschreben Wet / niet reghenstaende dat
...gheloovighe dooz het bloedt Christi , dat hy daer
...er sonde storten aen 't kruys / vande sonden ghe-
...pnticht wierden.

Gy seght die Sacrificien en waeren maer figueren
...ande off. rhande des kruys / die nu van Christus ber-
...ult sijn.

Ich hebbe nu ghetoot dat het niet alleen figueren
...waeren / maer dat sommighe oock Soen-offers
...waeren booz de sonde dooz de kracht vande offerhande
...kruys / Ergo solutio nulla : alsoo blijft het tot
...toe ontwaerachtich dat wy dooz onse offerhande
...off. rhande te doen aen de offerhande des kruys.

Dier op maect ghy nu pag. 53. dit argument : Die
...ander, eyghentlijck ende uytwendich Soen-offer voor de
...nden oprecht , als de offerhande Christi aen 't kruys, die
...et de perfecte kracht, waerdye, ende ghenoechsaemheyde
...Christi offerhande te kort, ende verloochent se by ghe-
...ghe eenichsins.

Ich

Ick ontkenne die boosstellinge : want hier uyt son
volghen / soo als ick bewesen hebbe / dat de Soen-of-
fers booz de sonden in de Wet bande nature / ende ge-
schreven Wet / verloocheninghe bande offerhande dijs
Kruys sonden gheweist sijn.

5. Ick hadde gheseyt pag. 63 Alwaer de Misse niet noo-
dich tot de voorsyde eynden, loo soude se echter nootfak-
lijk sijn om de Religie in haer volle Wesen te stellen, alsoo
daer geene religie kan sijn sonder een uytwendich ende oprecht
Sacrificie.

Hier op antwoort ghy pag. 53. In het nieuw testament
daer Christus de figuren van 't oude vervult heeft, ende eene
offerhande van oneyndige valeur ende kracht heeft volbracht,
daer en is gheen Offer noodigh.

Dit hebbe ick nu weder-sepdt / ende contrarte ghe-
toont.

Maer ghy seght pag. 54 Tot ghedachtenisse van dat of-
fer, ende toe-eygheninghe van des selfs vruchten heeft Chri-
stus het Sacrament des Avontmaels inghestelt.

Wederom petitio principii: Want wy sijn hier niet'er
daer besich om te disputeren of Christus behalven het
Sacrament, oock eene Offerhande in 't leste Avontmael
inghestelt heeft.

6. Op 't ghene ghy seyde dat Christus niet gheboden en
heeft de gheconsecreerde hostie in de Misse t'aenbidden, heb
ick gheantwoort met de schryftuere: Ghy sult den Heer
uwen Godt aenbidden, waer uyt dit argument volghet:
Christus is in 't H. Sacrament waerachtigh Godt:
Ergo hy moet daer aenbeden worden.

Hier op antwoort ghy: Dat het broodt door transsub-
stantiatic verandert is in Christi lichaem, ende hy alsoo met
sijne menschelijke ende godlijke nature, aldaer present is,
dien gront is valsch, ghelijck wy met argumenten teghen de
transsubstantiatic ghe-toont hebben: oversulex die aenbiddin-
ghe is een aenbiddinghe des broodts.

Soo meent ghy dan D. Daniel dat ghy ons met uwe
argumenten overtuypght hebt dat'er gheene trans-
substantiatic en gheschiedt / maer broodt blijft: En
ick meene dat ick n overtuypght hebbe van contrarie:
Want behalven onse schryftuer- plaetsen die wy tegeu
u stel-

stellen / hebben wy noch tot ons boozdeel / het alge-
 meen ghevoelen vande H. Daders Grieksche ende La-
 tijnische, die de schyftuere hondertmael beter verston-
 den als ghy / ende uwz ghelijcke : Wy hebben hoben
 den soo vele intrakelen in dese materie / die ghplie-
 den N.B. niet anders en wederleght als met te seggen/
 dat se ofte versiert sijn / of dubbelsch ; Jae dat meer
 is / ick heb u pag. 63. gheoont uyt uwen Clebitius, en
 de uyt de Ministers van Zurich, dat wy schuldigh sijn
 het H. Sacrament te aenbedden : Doch hier op hebt
 ghy gheswegen. 't is dan soo verre van daer dat ghy
 ons met uwe argumenten sout overtuyghet hebben
 dat Christus in persoon ende nae de godtheit daer niet
 teghenwoordigh en is / als den Oosten is van den We-
 sten, ende den Hemel van d' Aerde / daerom / indien wy
 noch eenige reden gebuyken / wy moeten in conscien-
 tie blijven by onse opinie : vervolghens moeten wy
 Christum in 't H. Sacrament aenbedden.

7. Op 't ghene ghy seyde : d' Apostelen en hebben 't Sa-
 crament in 't Avontmael niet aenbeden, heb ick verschey-
 dentlijck gheantwoozdt ; Maer of U. E. niet wel den
 dagh dooz mijne eerste antwoozden ghesien en heeft/
 en weet ick niet : Immers ghy hebt se overgheslagen
 te wesen dese pag. 64.

D' Apostelen en hebben niet althijt op hunne knyen/
 ofte met eenige andere soodanige uytwendige eerbie-
 dinghe Christum aenbeden / soo d'ichwils als hy by hun
 was : Ergo al-hoe-wel de schyftuere niet en seght dat
 se dit gedaen hebben in 't leste avontmael / hier uyt en
 volght niet dat se hem daer niet aenbeden en hebben
 met haer gemoet / ghelijck se buyten twijffel althijt had-
 den ghedaen als hy by hun was / herkenkende hem
 als den sone vanden waerachtighen Godt.

2. Heb ick gheantwoozdt dat dese consequentie van
 geender weerden en is : d' Apostelen hebben Christum in
 't H. Sacrament niet aenbeden met eenige uytwendi-
 ge eerbiedinge : Ergo men moet of men mach dat niet
 doen : Andersins soude dese consequentie doek goet
 sijn : d' Apostelen en hebben Christum niet althijt uyt-
 wendelijck aenbeden soo d'ichwils als hy met haer
 hau-

handelde ende verkeerde: Ergo men moest of men mocht hem niet aenbidden als hy hier verkeerde op de werelt. Wat seght U. E. hier van? Want dit siet ghy al wederom over het hooft.

Maer ghy seght: De questie en is niet of Christus t'aller tijt moet aenghebeden worden/ in/ ende met'er herten.

Wat doet dese antwoorde hier te propooste? Want waer heb ick die questie aengheroert? waer heb ick over die questie gedisputeert? Is het dan by U. E. al een dinghen te disputeren of d'Apostelen in het besonder, al tijt Christum uytwendelijck hebben aenbeden, als hy by hun was, ende te disputeren / of men hem t'aller tijden MOET aenbidden? Het eerste heb ick ghedaen / niet het tweede: Wat doet dan / waergh ick noch eens / hier uwe antwoorde ter sake?

Dit is dan de questie/ of dese uwe consequentie goet is / ende wel slapt: d'Apostelen en hebben Christum in't H. Sacrament niet aenbeden: Ergo men moet of men mach hem daer niet aenbidden. Ick hebbe gheroont dat dese consequentie niet en bestaet / ghy moest se goet ghemackit hebben.

Doch / ghy selve bekent terfont daernaer / dat dit onse questie is of Christus moet aengebeden worden in het broot des avontmaels, om siine lichaemlijcke presentie aldaer, en of d'Apostelen sulcx hebben gheoordeelt ende gepractiseert; Hazant moet segghen dat neen.

Ghenomen / ick bekende dat se hem in't H. Sacrament niet aenbeden en hadden met eenige uytwendige eerbiedinghe: Ick blijve daer by dat dese uwe consequentie wederom krachteloos is: d'Apostelen en hebben Christum in't H. Sacrament niet aenbeden met uytwendighe eere: Ergo men moet of men mach hem daer niet met soodanighe eere aenbidden. *Nego consequentiam*: ghy moet se proberen / ende dit moest ghy alreede ghedaen hebben.

Ick blijve 2. daer by / dat dese consequentie oock niet en bestaet / d'Apostelen en hebben Christum in't H. Sacrament niet aenbeden met eenighe uytwendighe eere: Ergo sy en hebben dit niet ghedaen met'er herten:

ten: Want sy hadden daghelijcx met hem ghehandelt/
ende nochtang hem niet alijdt met uytwendighe eere
aenbeden/ maer alijdt met'er herten ende in haer ghe-
moet.

Wisschen sult ghy mp segghen: Waert sacken dat
de Apostelen gheloost hadden dat Christus in't H. Sa-
crament lichaemlijck was / sy souden hem uytwen-
delijck aenbeden hebben: Dit en hebben sy niet gedaen:
Ergo sy en hebben dat niet gheloost.

Ick loochene wederom die consequente; Want sy
en sijn niet meer als dese volgende: d'Apostelen ghe-
loofden alijdt dat Christus Godt was / ende nochtang
sy en hebben hem niet alijdt als hy by hun was / sae/
volghens de schryfuerre / niet meer als eens *Matth 28,9.*
aenbeden met uytwendighe eere/Ergo om dat sy hem
niet soo eene eere in't H. Sacrament niet en hebben
aenbeden / sy en gheloofden niet dat hy daer lichaem-
lijck teghenwoordigh was: Ten volghet niet.

Boven dien / had ick u *pag. 65.* voorgeheselt neghen
heylighe Vaders bande eerste / tweede / derde / ende
vierde ceutwe / die allegaer ghetuyghen dat die eerste
rechtsinnige Christenen Christum aenbade in't H. Sa-
crament als se te commune gtinghen / oft andersins:
Wat seght ghy van dese oude ghewoonte der rechtsin-
nighe kercke?

In te antwoorden, seght ghy / *pag. 55.* op de plaersen uye
de out vaders willen wy noch hier, noch elders ons in laten.

Dat is wonder: Sijn dan die oude H. Leeraers
van soo klepne auctoriteyt by u / dat ghe se soo plot-
selijck henen werpt? Wat reden toech?

Om kort te sijn, seght ghy: Ick en kan niet wel ghe-
looben dat het daer aen vast is.

2. Seght ghy: De leeken en hebben gheenentijt noch
gheleghentheyte om sulcx nae te sien.

Dit is eben secht: hebben de Leeken gheleghent-
heyt ofte tijt om Bellarminus nae te sien: ende nochtang
ghy hebt hem gheciteert / moeten sy u gheloooben dat
ghy hem ghetroouwlijck citeert? Waerom moeten sy
mp misetrouwen in het citeren vande H. Vaders?
ofte indien sy eenigh uueduncken hadden moest ghy
niet

niet bewijzen dat ick de **H. Vaders** niet wel gheest-
teert en hadde / ghelijck ghy / naer uw' oordeel / van
Bellarmius ghedaen hadt?

Ghy seght. 3. De ghetuyghentissen vande **H. Va-
ders** is een argument van menschelijcke autoriteyt, 't welck
ontfede sijnde van schriftuer ende reden, van kleyn ghe-
wicht is.

Daer wilde ick u hebben D. Daniel. 1. Hoe sal men
't niet u maken? stelle ick u twee egghene oversetters
voorz: ghy seght pag. 12. dat hare verklaringhen van
kleyn ghewicht sijn: Stelle ick u de **H. Vaders** voorz:
ghy seght van ghelijcken: Moeten wy dan op uw' ey-
ghen oordeel alleen voorzgaen?

2. Als gy seght dat de autoriteyt vande **Vaders** men-
schelijck is; Meynt ghy dat de twee godlijck is?

3. Als ghy te kennen gheeft dat het argument van
de **Vaders** ontfede is vande schriftuere ende reden: Meynt
ghy dat ghy / ofte wie het mocht wesen van uw' ghe-
lijcke / de schriftuere beter verstaet / ende meer re-
den ghebruyckt / als die verlichte ende **H. Vaders**
vande eerste vier rechtsinnighe eeuwen? Daer wilt
ghy dan heuen **Mijn heer**? Sijn die mannen soo
onverstandigh gheweest dat se de schriftuere niet en
verstonden? ofte sijn het bedrieghers gheweest als sy
ons in hare schriften hebben achter-ghelaten dat het
by de eerste Christenen eene ghewoonte was **Christum**
in't **H. Sacrament** te aenbidden? heeft dan die oude
kercke / die ghy-lieden selve oproept voorz op
recht ende rechtsinnigh / soo leelijck ghedwaelt dat
se afgoderpe begaen heeft in het aenbidden van 't **H.**
Sacrament? kosten die niet beter weten als ghy-
lieden / wat d'Apostelen hadden ghedaen? ofte wisten
sy dat de Apostelen noyt sulckx ghedaen hadden / was
de eerste Grieksche ende Latijnsche kercke terstont op
die eersten eeuwen / alreede soo verre verballen dat sy
in soo een ghewichtigh stuck / alwillens dede teghen
de ghewoonte der Apostelen? hoe is sy dan / volgens
u. l. segghen / rechtsinnigh gheweest? Dit sal u. l.
belieben met rijpe sinen eens te bedencken.

Voorzders hadt ghy geseyt dat men in de oude ker-
ke

te gewoon was upt te roepen / de herten om hoogh, als
of se daer mede wilde te kermen geben dat Christus in't
S. Sacrament, ofte in de Wisse / niet teghenwoordigh
en was: Ick heb gheroont dat dit een flants stuck is:
Maer gy hebt my wederom berge: en te antwoorden:

8. Op't ghene ghy seydte: De Roomsche-ghesinde en
sijn niet seker dat de Hostie Christus is, want sy en kon-
nen niet sekerlijck weten of den Priester d'intentie ghe-
hadt heeft om te consacrerem, sonder de welke de transub-
stantiatie niet en gheschiedt, hebt ick gheantwoort / dat'er
gheen verijckel en is van afgoderpe als yemant een-
voudelijck ende ter goeder trouwen het S. Sacra-
ment aenbidt / om dat de aenbidtinghe eyghentlijck
niet gheleghen en is in't knielen &c. maer in de inten-
tie hande ghene die aenbidt.

Hier teghen stelt ghy dit argument: Daer men van
Christi lichaemlijcke teghenwoordigheyt niet seker en is,
met eene sekerheyt des gheloofs, daer en doetmen dese aen-
biddinghe niet met een sekerheyt des gheloofs.

Maer de Roomsche-ghesinde en sijn niet seker met een se-
kerheyt des gheloofs van Christi lichaemlijcke presencie in't
avontmael, om dat se de sekerheyt niet en hebben van
d'intentie des Priesters: Ergo sy en aenbidden Christum daer
niet als lichaemlijck teghenwoordigh met een sekerheyt
des gheloofs.

Ghenomen dat ick u dit heel argument toestemde
U. E. en sou teghen my niet een siet gheprobeert heb-
ben: Want onse questie en is niet oft wy met een se-
kerheyt des gheloofs, Christum als lichaemlijck te-
ghenwoordigh / in dese ofte die hostie / aenbidden:
Maer / ghelijck het blijkt upt beyde onse schrif-
ten / onse questie is / of wy afgoderpe bedrijven /
ofte qualijck doen / met soo eene hostie t'aenbidden
daer Christus niet'er daer niet teghenwoordigh en is
by ghebreck van d'intentie des Priesters / als wy
niet seker en sijn dat hy gheene intentie yghadt
en heeft.

Ick hebbe gheroont dat wy hier in / niet qualijck
en doen / heel min afgoderpe bedrijven / om dat wy
ter goeder trouwen ende eenvoudelijck voortgaen, gheen
reden

reden hebbende om te twijffelen aen d'intentie des
Priesters: Nu segghe ick daer hy / dat wy in soo
eene ghelegghentheyde / te weten / daer gheene re-
den en is om te twijffelen / qualijck souden doen
mer niet te aenbidden / ghelijck hy qualijck sou doen/
den welken siende een ireslyck Prince / ende mey-
nende sonder eenigh twijffel dat hy den Koninck
is / hem niet en sou eeren als Koninck al-hoe-wel
hy mer'er daet den Koninck niet en is: Daerom
heb ick gheseyt dat de aenbiddinghe eyghentlijck
niet ghelegghen en is in het knielen / ofte andere soo-
dantghe uytwendighe actien / maer in de goede in-
tentie vande ghene die aenbidt.

Hier op seght ghy: De goede intentie alleen, en kan
eene saeke die quaet, ende van Godt verboden is, niet goet
macken.

Concedo Majorem:

Maer die aenbiddinghe met morale sekerheyde dat den Prie-
ster d'intentie ghehadt heeft om te consacrerem, is quaet, en-
de van Godt verboden.

Non go minorem.

Ghy vraeght / of Paulus, die eene goede intentie
hadde / als hy de Christenen vervolghde / ghen sou-
de en dede?

Ich antwoorde 1. Indien hy seker was dat hy
quaet dede / die goede intentie en kost hem niet ba-
ten: Maer de Roomsche ghesinde, ghenomen dat'er er-
ghens een Priester d'intentie niet ghehadt en hadde
om de Hostie te consacrerem / en sijn niet seker dat se
quaet doen met die Hostie t'aenbidden / Ergo daer en
is hier gheene ghelijckenisse tusschen de Roomsche ghe-
sinde, en Paulus.

Ich antwoorde 2. Indien Paulus niet seker en was
dat hy quaet dede / maer ter contrarien absolutelijck
meynde in conscientie / niet heet wietende / als dat
hy wel dede / ick segghe dat hy wel materialiter sou-
dighde / maer niet formaliter. Maer de Roomsche ghe-
sinde sijn absolutelijck versikert dooz het gheloof /
dat Christus in alle gheconsacreerde hostie is / Er-
go / in soo een gheval / raekende d'intentie des Prie-
sters /

erg / t'welck op vele hondert jaeren niet eens en
ghefchiedt / en doen se niet qualijck met die hostie
aenbidde.

Ten lesten verfoeke ick van u / t'welck gy weder-
om hebt obergheslaghen / dat ghy mi op de schijfue-
re bewijzen wilt / waer dat se seght dat het Avont-
mael niet anders en is als eene ghedachtenisse, ofte niet an-
ders als eene verkondinghe vande doot des Heeren: Want
ich hebbe ghehoort dat dit uw' argument niet en be-
hoort: Christus seght dat het Avontmael eene ghedachtenisse
is. Ergo t'en is gheen sacrificie; alsoo het wel saemen staet /
ghelijck ick gheseyt hebbe / Christi lichaem oprechte-
lijck offeren / ende ghedachtenisse houden van sijne doot /
die nu ober seshtien hondert jaer ghepassert is. Ick
en weet niet waerom dat U. E. hier op niet geantwoort
en heeft; nochtans ick soude hier in gheerae vol-
daen sijn.

BEDENCKINGHE

OVER DEN

VYFDEN ARTYKEL.

Van het Sacrament des Vormfels, Penitentie of
Biechte, Olyfel, Order, en Houwelijck.

Ghy hadt gheseyt dat in het Vormfel ontbaeck de in-
stellinghe Christi.

Ick hebbe gheantwoort dat d'Apóstelen de handen
legghende op de ghedoopte om dat se den H. Gheest
souden ontfanghen / dit niet en deden sonder t'ghedote
ende instellinghe Christi.

Hier op antwoort gy nu: Alle de handelinghen die d'A-
póstelen hebben ghedaen, insonderheydt ontrent het doen van
mirakelen, ofte van extraordinarise gaven ende werckingen des
Gheests, en hebben gheen bracht des gebodts, noch en sijn van
ons niet nae te volghen, de wijle de mirakelen, ende die extra-
ordinare gaven nu cesseren.

¶ 4

Ick